

**ВІДГУК
ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА**

директора навчально-наукового інституту природокористування та гуманітарних наук
Національного університету «Чернігівська політехніка»,
доктора економічних наук, професора **ЗАБАШТАНСЬКОГО Максима Миколайовича**
на дисертацію **СУММАРА Дмитра Володимировича** на тему:
**«Фінансове забезпечення розвитку агропромислових підприємств
в умовах економічних викликів»,**
подану на здобуття ступеня доктора філософії
за спеціальністю 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»
галузі знань 07 «Управління та адміністрування»

Актуальність теми дисертаційного дослідження та зв'язок із науковими програмами, планами, темами. Агропромисловий сектор України є однією з базових складових національної економіки, що забезпечує продовольчу безпеку держави, формування експортного потенціалу, надходження валютної виручки та соціально-економічний розвиток сільських територій. У сучасних умовах роль агропромислових підприємств суттєво зростає, оскільки саме стабільність їх функціонування значною мірою визначає рівень економічної стійкості держави та її здатність протидіяти внутрішнім і зовнішнім викликам.

Водночас діяльність агропромислових підприємств відбувається в умовах посилення економічної нестабільності, що супроводжується інфляційними процесами, обмеженістю доступу до фінансових ресурсів, високою вартістю кредитування, порушенням логістичних ланцюгів, зростанням енергетичних витрат, скороченням інвестиційної активності та значним рівнем фінансових ризиків. Додатковий негативний вплив спричиняють воєнні дії, руйнування виробничої й транспортної інфраструктури, нестабільність зовнішніх ринків, а також необхідність адаптації підприємств до нових умов господарювання. За таких обставин особливої значущості набуває проблема формування ефективної системи фінансового забезпечення розвитку агропромислових підприємств.

Фінансове забезпечення виступає ключовою передумовою стабільного функціонування та розвитку агропромислових підприємств, оскільки визначає можливості формування й ефективного використання фінансових ресурсів, підтримання ліквідності, фінансової стійкості та інвестиційної активності суб'єктів господарювання. Недостатність власних фінансових ресурсів, низька доступність банківського кредитування, обмеженість державної підтримки та нерозвиненість альтернативних джерел фінансування стримують модернізацію виробництва, впровадження інноваційних технологій і підвищення конкурентоспроможності агропромислових підприємств.

Незважаючи на значну кількість наукових праць, присвячених питанням фінансового забезпечення підприємств аграрного сектору, недостатньо дослідженими залишаються питання комплексного оцінювання фінансового забезпечення агропромислових підприємств

з урахуванням сучасних економічних викликів, ризиків і галузевих особливостей функціонування. Потребують подальшого розвитку теоретико-методичні підходи до формування адаптивних механізмів фінансового забезпечення, удосконалення системи залучення фінансових ресурсів, оцінювання впливу фінансових факторів на результати діяльності агропромислового сектору та розроблення інструментів підвищення фінансової стійкості підприємств.

Актуальність теми дисертаційного дослідження обумовлена необхідністю поглиблення теоретичних засад і розроблення практичних рекомендацій щодо вдосконалення фінансового забезпечення розвитку агропромислових підприємств в умовах економічної нестабільності, воєнних викликів та трансформації фінансово-економічного середовища. Результати дослідження мають важливе теоретичне та практичне значення для забезпечення стабільного розвитку агропромислового сектору України, підвищення ефективності управління фінансовими ресурсами та зміцнення фінансової стійкості агропромислових підприємств.

Наукова та практична значущість теми дисертаційного дослідження зумовлена необхідністю удосконалення механізмів фінансового забезпечення розвитку агропромислових підприємств, підвищення ефективності процесів формування, залучення та використання фінансових ресурсів, а також розроблення підходів до своєчасної ідентифікації, оцінювання й мінімізації ризиків, що впливають на фінансову стійкість та здатність підприємств до стабільного функціонування в умовах економічної нестабільності й невизначеності. Тематика дисертації відповідає науковим напрямам дослідження Національного університету біоресурсів і природокористування України та виконана в межах ініціативної науково-дослідної теми «Фінансова стратегія сталого розвитку економіки України: інструменти, ризики та механізми адаптації» (номер державної реєстрації 0125U003409). У межах зазначеної наукової теми автором обґрунтовано теоретико-методичні засади фінансового забезпечення розвитку агропромислових підприємств в умовах сучасних економічних викликів, проведено оцінювання стану їх фінансового забезпечення, визначено пріоритетні напрями його вдосконалення та розроблено концептуальні підходи до підвищення ефективності формування, розподілу й використання фінансових ресурсів агропромислових підприємств в умовах трансформації фінансово-економічного середовища.

Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Обґрунтованість наукових положень підтверджується проведенням автором аналізом наукових праць вітчизняних та зарубіжних учених, логічною послідовністю дослідження та чітко поставленими завданнями. Отримані у ході дисертаційного дослідження результати ґрунтуються на аналізі значної кількості статистичних, аналітичних та нормативно-правових матеріалів.

Оцінюючи зміст дисертації, доцільно зазначити, що одержані в процесі здійснення дослідження наукові результати є обґрунтованими, а їх наукова новизна є достовірною відповідно до представлених у роботі доказів, сформованих за допомогою загальнонаукових та статистичних принципів, методів наукового абстрагування, аналізу, синтезу, індукції, дедукції, логічного аналізу та інших методів дослідження.

Дисертація, виконана Д. В. Суммаром, є завершеним науковим дослідженням, у якому представлено авторський підхід до розроблення теоретичних і методичних засад фінансового забезпечення розвитку агропромислових підприємств в умовах економічних викликів, нестабільності фінансово-економічного середовища та зростання рівня ризиків у діяльності суб'єктів агропромислового сектору.

У роботі обґрунтовано підходи до удосконалення механізмів формування, залучення та використання фінансових ресурсів агропромислових підприємств, розроблено методичні підходи до оцінювання рівня їх фінансового забезпечення, визначено напрями підвищення фінансової стійкості й ефективності функціонування аграрних підприємств в умовах сучасних економічних викликів. Сформульовані у дисертації наукові положення, висновки та рекомендації належать особисто автору.

У цілому структура і зміст дисертації свідчать про комплексний характер проведеного здобувачем дослідження. Робота насичена результатами узагальнення статистичного матеріалу, що значно полегшує сприйняття аналітичних досліджень і висновків. Таблиці та рисунки є наочними, не перевантажені умовними позначеннями. Висновки, наведені в дисертації, відображають глибину досліджуваної проблеми, є логічно побудованими та мають аналітичне підґрунтя.

Матеріали дисертації були предметом розгляду і дискусії на науково-практичних конференціях і семінарах, у тому числі й міжнародних.

Достовірність, наукова новизна і практичне значення результатів дослідження. Ознайомлення з дисертацією Д. В. Суммара дає всі підстави стверджувати про достовірність та обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, що в ній містяться. Зміст дисертації охоплює основні аспекти теми, отримані результати підтверджуються широким використанням публікацій вітчизняних та зарубіжних авторів за темою дослідження, аналізом нормативно-правової бази та статистичної інформації.

У процесі проведення дисертаційного дослідження використано законодавчі на нормативно-правові акти України, офіційні статистичні матеріали, результати економічних досліджень, матеріали міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференцій, симпозіумів, семінарів, а також результати власних досліджень автора.

Результати дисертації повністю відповідають визначеній меті, основні наукові положення викладено послідовно та логічно, а висновки та рекомендації ґрунтуються на результатах власних досліджень здобувача.

Достовірність практичних розробок автора підтверджується відповідними довідками. З огляду на це зроблено висновок, що одержані результати є науково обґрунтованими та достовірними.

Наукова новизна дослідження полягає в обґрунтуванні та розробленні теоретико-методичних положень і практичних рекомендацій, спрямованих на вирішення важливого наукового завдання щодо удосконалення механізмів фінансового забезпечення розвитку агропромислових підприємств в умовах економічних викликів, нестабільності фінансово-економічного середовища та зростання рівня фінансових ризиків. Особливої ваги заслуговують напрацювання автора, що стосуються:

– удосконалення методичного підходу до оцінювання фінансового забезпечення агропромислових підприємств на основі застосування сценарного моделювання, орієнтованого на прогностні умови розвитку галузі, що, на відміну від існуючих підходів, дозволяє виявляти закономірності змін ліквідності, рентабельності та ефективності використання активів, обґрунтовувати потенційні фінансові ризики й визначати стратегічні напрями зміцнення фінансової стійкості підприємств;

– удосконалення механізму фінансового забезпечення агропромислових підприємств шляхом інтеграції цифрових фінансових інструментів, ESG-підходів, комплексного оцінювання ефективності фінансових потоків, системи управління ризиками та адаптації до сезонних і галузевих особливостей діяльності, що сприяє підвищенню фінансової стійкості, інвестиційної привабливості та результативності управління фінансовими ресурсами;

– розроблення практичних підходів до оцінювання джерел фінансового забезпечення агропромислових підприємств на основі інтегрованого аналізу доступності фінансових ресурсів, ефективності їх використання та рівня фінансової стійкості підприємств, що створює аналітичне підґрунтя для підвищення ефективності фінансового менеджменту та забезпечення стабільності розвитку агропромислового сектору;

– поглибленні концептуальних засад використання Державного аграрного реєстру для залучення міжнародного фінансування підприємств агропромислового сектору шляхом формування відкритого фінансового профілю суб'єктів господарювання та їх акредитації відповідно до міжнародних вимог, що, на відміну від чинного функціоналу, забезпечує прямий інформаційний зв'язок між заявниками та міжнародними фінансовими інституціями і спрощує доступ до зовнішніх фінансових ресурсів на оптимальних умовах;

– розвитку методичного підходу до оцінки фінансового забезпечення агропромислових підприємств, що базується на комплексному поєднанні коефіцієнтного, ресурсного та ризик-орієнтованого аналізу через формування системи взаємопов'язаних показників з урахуванням галузевої специфіки, економічних чинників і впливу воєнних дій, які у сукупності формують інтегральну модель оцінювання фінансового забезпечення підприємств, доповнену сценарним підходом до моделювання альтернативних варіантів розвитку їх фінансового стану;

– подальшого розвитку підходів до оцінювання впливу агрегованих фінансових ресурсів на економічні результати агропромислового сектору шляхом побудови регресійної моделі, що дозволяє прогнозувати вплив змін фінансових показників окремих підприємств на макроекономічні результати розвитку галузі у перспективних періодах.

Практичне значення та впровадження результатів дослідження полягає у розробленні теоретико-методичних і прикладних підходів до удосконалення механізмів фінансового забезпечення розвитку агропромислових підприємств в умовах економічних викликів, нестабільності фінансово-економічного середовища та зростання рівня фінансових ризиків.

Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості використання розроблених теоретичних положень, методичних підходів, аналітичних моделей та практичних рекомендацій органами державного управління, фінансовими установами, агропромисловими підприємствами та іншими суб'єктами господарювання для прийняття обґрунтованих управлінських рішень щодо оптимізації структури джерел фінансування, підвищення ефективності використання фінансових ресурсів, зміцнення фінансової стійкості, мінімізації фінансових ризиків, удосконалення механізмів державної підтримки та розширення доступу до міжнародного фінансування в умовах економічної нестабільності та воєнних викликів.

Зокрема, практичні рекомендації щодо оцінювання фінансового забезпечення агропромислових підприємств, включаючи методику інтегральної оцінки на основі розширеного виробничо-інтегрованого циклу, систему показників ідентифікації фінансових ризиків та визначення факторів впливу на фінансову стійкість підприємств, а також рекомендації щодо оптимізації структури джерел фінансування з урахуванням специфіки функціонування агропромислових підприємств в умовах економічної та воєнно-економічної нестабільності, впроваджено у практичну діяльність Фермерського господарства «Початок» (довідка № 23 від 08.05.2025 р.).

Результати дисертаційного дослідження у частині комплексного аналізу джерел фінансового забезпечення агропромислових підприємств, удосконаленого методичного підходу до оцінювання їх фінансового стану із застосуванням коефіцієнтного, ресурсного,

ризик-орієнтованого та сценарного аналізу, а також висновки щодо перспектив цифровізації фінансового управління та особливостей державної підтримки агропромислових підприємств в умовах макроекономічної й воєнно-економічної нестабільності впроваджено у практичну діяльність АТ «Державний ощадний банк України» – Головне управління по м. Києву та Київській області (довідка № 47 від 09.09.2025 р.).

Крім того, результати дисертаційного дослідження впроваджено у навчальний процес підготовки здобувачів за спеціальністю 072 «Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок» у межах освітніх компонентів «Фінанси», «Фінанси підприємств» та «Фінансовий менеджмент». У навчальному процесі використовуються удосконалені теоретико-методичні підходи до формування системи фінансового забезпечення розвитку агропромислових підприємств, моделі оптимізації структури джерел фінансування та підвищення ефективності використання фінансових ресурсів суб'єктів агропромислового сектору, а також науково обґрунтовані напрями зміцнення їх фінансової стійкості в умовах економічної нестабільності та воєнних викликів. Також упроваджено методичні підходи до оцінювання ефективності фінансового забезпечення, управління фінансовими ризиками та практичні рекомендації щодо удосконалення механізмів залучення фінансових ресурсів із використанням сучасних інструментів державної підтримки та міжнародного фінансування.

Основний зміст роботи. Зміст дисертації Д. В. Суммара відповідає меті та завданням дослідження. Робота складається з анотації, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Зміст роботи викладено стисло, логічно та аргументовано.

У вступі дисертації обґрунтовано актуальність теми, визначено мету і завдання, об'єкт, предмет і методи дослідження, сформульовано теоретичне і практичне значення основних положень дисертації, її наукову новизну та апробацію результатів.

Перший розділ дисертаційного дослідження присвячено теоретико-методичним засадам фінансового забезпечення розвитку агропромислових підприємств. У межах розділу здійснено систематизацію наукових підходів до трактування поняття «фінансовий механізм», який у сучасній економічній літературі розглядається як сукупність елементів фінансової підсистеми, система управління фінансовими процесами, комплекс методів та інструментів впливу, складова фінансового забезпечення економічного розвитку, а також елемент фінансового планування й контролю. На основі проведеного аналізу сформовано авторський підхід до трактування фінансового забезпечення агропромислових підприємств, що враховує специфіку агропромислового виробництва та орієнтований на підвищення ефективності фінансового планування, оптимізацію фінансових потоків, зниження фінансових ризиків і раціоналізацію використання джерел фінансування (с. 44).

У роботі розширено наукові підходи до визначення функцій фінансового забезпечення агропромислового виробництва. На відміну від традиційного підходу, який передбачає виділення забезпечувальної та регулюючої функцій, автором запропоновано доповнити їх інвестиційною та контрольною функціями, що дозволяє більш комплексно врахувати потреби забезпечення сталого розвитку агропромислових підприємств, підвищення ефективності управління фінансовими ресурсами та мінімізації ризиків (с. 38).

Обґрунтовано, що агропромислове виробництво характеризується значною галузевою специфікою та тривалим виробничо-інтегрованим циклом, окремі етапи якого супроводжуються різними фінансовими потребами та ризиками. У зв'язку з цим здійснено систематизацію фінансового забезпечення відповідно до періодизації діяльності агропромислових підприємств, що дозволяє визначати потребу у фінансових ресурсах, формувати план руху грошових потоків та прогнозувати фінансові результати як за окремими етапами, так і за результатами діяльності підприємства загалом (с. 79–80).

Встановлено, що механізм фінансового забезпечення розвитку агропромислових підприємств повинен мати адаптивний характер та включати систему фінансових важелів, інструментів, політики й джерел фінансування, здатних гнучко реагувати на зміни економічного, політичного, природного та іншого зовнішнього середовища. Такий підхід забезпечує підвищення фінансової стійкості підприємств і створює передумови для стабільного розвитку агропромислового сектору (с. 60–61).

У роботі узагальнено структурні елементи фінансового механізму агропромислових підприємств, до яких віднесено кредитування, фінансове планування, інвестування та страхування. Запропоновано доповнити зазначену структуру методом фінансової стабілізації, що реалізується через формування системи резервів, диверсифікацію видів діяльності та забезпечення своєчасного реагування на несприятливі фактори зовнішнього середовища.

Визначено, що фінансові інструменти є ключовими засобами залучення, розподілу та використання фінансових ресурсів агропромислових підприємств. Здійснено їх систематизацію за групами: бюджетно-фіскальні, кредитні, фінансово-інвестиційні, страхові та резервні інструменти. Водночас обґрунтовано необхідність доповнення зазначеної системи цифровими фінансовими інструментами, серед яких смарт-контракти, блокчейн-технології та спеціалізовані цифрові платформи (с. 63–64).

Окрему увагу у першому розділі приділено формуванню комплексного методичного підходу до оцінки фінансового забезпечення агропромислових підприємств, який поєднує коефіцієнтний, ресурсний, інтегральний та ризик-орієнтований аналізи із застосуванням інструментів сценарного планування. Запропонований підхід дозволяє враховувати галузеву специфіку агропромислового виробництва, тривалість виробничого циклу, вплив зовнішніх

ризиків та умов сучасної економічної нестабільності. Використання сценарного підходу забезпечує можливість прогнозування змін фінансового стану підприємств та формування обґрунтованих управлінських рішень, спрямованих на зміцнення фінансової стійкості й забезпечення сталого розвитку агропромислових підприємств (с. 83–84).

У другому розділі дисертаційного дослідження здійснено комплексний аналіз сучасного стану фінансового забезпечення агропромислових підприємств в умовах економічної нестабільності та посилення зовнішніх і внутрішніх ризиків. Визначено, що сучасний агропромисловий сектор України функціонує в умовах високого рівня невизначеності, зумовленого впливом глобальних, національних та підприємницьких економічних викликів. До ключових чинників впливу віднесено процеси глобалізації, геополітичну нестабільність, наслідки пандемічних та воєнних криз, структурні трансформації ринкового середовища, порушення логістичних ланцюгів, інфляційні процеси та посилення вимог до якості й конкурентоспроможності продукції. За таких умов традиційні механізми управління фінансовими ресурсами, виробничими процесами та інвестиційною діяльністю виявляються недостатньо ефективними та потребують адаптації до сучасних умов господарювання.

Установлено, що застосування багаторівневої систематизації економічних викликів дозволяє комплексно оцінювати їх вплив на фінансову, операційну та інвестиційну стійкість агропромислових підприємств, а також визначати пріоритетні напрями реалізації адаптаційних заходів. Обґрунтовано, що забезпечення фінансової стійкості, підвищення конкурентоспроможності та інвестиційної привабливості агропромислового сектору потребує реалізації інтегрованого підходу, який передбачає ефективне управління фінансовими ризиками, модернізацію виробництва, впровадження інноваційних і цифрових рішень, а також удосконалення державної політики підтримки агропромислового сектору. Такий підхід забезпечує здатність підприємств адаптуватися до умов макроекономічної та геополітичної нестабільності, підтримувати виробничий потенціал і забезпечувати сталий розвиток агропромислового виробництва (с. 99–101).

У межах дослідження проведено аналіз діяльності провідних агропромислових підприємств України. Встановлено, що великі підприємства, зокрема ТОВ «Фірма «Астарт-Київ», завдяки масштабам діяльності, диверсифікації виробництва та розвиненій системі управління характеризуються вищим рівнем стійкості до зростання собівартості та логістичних ризиків, однак стикаються з обмеженнями щодо модернізації інфраструктури та забезпечення оборотного капіталу. Середні підприємства, зокрема Агрохолдинг «ІМК», перебувають під впливом обмеженої інвестиційної активності, девальваційних процесів та підвищених фінансових ризиків. Підприємства-експортери зернової та олійної продукції, серед яких ПП «Вайтерра Україна» та ПП «Оліяр», зазнають суттєвого впливу логістичних

обмежень, що негативно позначається на рівні витрат та показниках маржинальності. Водночас для всіх досліджуваних підприємств актуальними залишаються питання цифровізації фінансового управління, модернізації виробництва, оптимізації фінансових потоків та активізації використання програм державної й міжнародної підтримки (с. 108–109).

Проведений аналіз дозволив комплексно оцінити стан фінансового забезпечення суб'єктів агропромислового сектору та визначити ключові фактори, що обмежують ефективність використання фінансових ресурсів. Встановлено, що недостатня доступність фінансових інструментів, висока вартість позикового капіталу, обмеженість інвестиційних ресурсів та недостатній рівень оптимізації фінансових потоків стримують розвиток агропромислових підприємств і негативно впливають на їх інвестиційну привабливість. У зв'язку з цим запропоновано комплекс заходів, спрямованих на підвищення доступності фінансових ресурсів, удосконалення системи фінансового управління, оптимізацію структури джерел фінансування та зміцнення фінансової стійкості агропромислових підприємств.

Окрему увагу приділено аналізу фінансового стану провідних підприємств ринку засобів захисту рослин України за період 2020–2024 років. Результати дослідження засвідчили, що більшість підприємств характеризуються нестійким рівнем ліквідності, низькими показниками рентабельності та значною залежністю від позикового капіталу. Розраховані інтегральні індекси фінансового забезпечення свідчать про переважно низький або середній рівень фінансової стійкості, що підтверджує наявність системних фінансових ризиків та обмежені можливості підприємств щодо ефективного покриття поточних і довгострокових зобов'язань (с. 160–161).

Проведений сценарний аналіз розвитку фінансового стану підприємств дозволив встановити, що ключовими чинниками зміцнення фінансової стійкості та конкурентоспроможності є підвищення рівня ліквідності, оптимізація грошових потоків, ефективне управління власним капіталом, диверсифікація джерел фінансування та впровадження сучасних цифрових технологій у систему фінансового управління. Отримані результати створюють науково-методичне підґрунтя для розроблення комплексних управлінських рішень, спрямованих на стабілізацію фінансового стану агропромислових підприємств та забезпечення їх сталого розвитку в умовах сучасних економічних викликів.

Третій розділ дисертаційного дослідження присвячено обґрунтуванню напрямів удосконалення механізмів фінансового забезпечення розвитку агропромислових підприємств та розробленню практичних інструментів підвищення їх фінансової стійкості в умовах економічної нестабільності.

У межах дослідження проведено кореляційно-регресійний аналіз впливу факторів фінансового забезпечення на валовий внутрішній продукт агропромислового сектору України. За результатами моделювання встановлено наявність тісного взаємозв'язку

між показниками ВВП сільського господарства та ключовими фінансовими чинниками, зокрема капітальними інвестиціями та банківським кредитуванням. Побудована регресійна модель підтвердила, що збільшення обсягів капітальних інвестицій на 1 млрд грн сприяє зростанню ВВП агропромислового сектору на 4,3 млрд грн, тоді як зростання обсягів банківського кредитування на 1 млрд грн забезпечує приріст ВВП на 2,3 млрд грн. Отримані результати засвідчують вагомую роль фінансових ресурсів у забезпеченні економічного розвитку агропромислового сектору та обґрунтовують необхідність активізації інвестиційної й кредитної підтримки підприємств галузі (с. 168–170).

Обґрунтовано, що удосконалення механізмів залучення фінансових ресурсів забезпечує зміцнення фінансової стійкості агропромислових підприємств, сприяє стабілізації грошових потоків, мінімізації фінансових ризиків та підтримці інвестиційної активності. Визначено, що впровадження комплексного підходу до фінансового забезпечення створює передумови для реалізації стратегічних цілей підприємств, модернізації виробничих процесів та підвищення рівня їх конкурентоспроможності, що підтверджує практичну доцільність використання інтегрованих моделей фінансування в агропромисловому секторі.

Проведений порівняльний аналіз традиційних і сучасних моделей фінансування дозволив підтвердити переваги інтегрованого підходу до формування фінансового забезпечення агропромислових підприємств. Встановлено, що його застосування сприяє підвищенню ефективності мобілізації фінансових ресурсів, зниженню ризиків неплатежів, посиленню плановості інвестиційної діяльності та зростанню інвестиційної привабливості підприємств. Упровадження інтегрованого механізму фінансування забезпечує підвищення адаптивності агропромислових підприємств до змін ринкового середовища та сприяє їх сталому розвитку (с. 192–193).

У роботі визначено, що державне регулювання фінансового забезпечення агропромислових підприємств є одним із ключових чинників підтримки їх платоспроможності, ліквідності та фінансової стійкості. Водночас установлено, що чинна система державної підтримки характеризується фрагментарністю, короткостроковістю та недостатнім рівнем адресності, що знижує ефективність реалізації фінансової політики у сфері розвитку агропромислового сектору. Обґрунтовано, що використання комплексного підходу, який поєднує фінансові, технологічні та цифрові інструменти, дозволяє стабілізувати фінансові потоки, оптимізувати структуру капіталу та підвищити інтегральні показники фінансової стійкості агропромислових підприємств (с. 203–204).

Окрему увагу приділено дослідженню ризиків і бар'єрів залучення міжнародного фінансування. У результаті дослідження здійснено їх систематизацію за шістьма основними групами: фінансові, політичні, юридичні, екологічні та соціальні, технічні й операційні, а також соціально-економічні ризики. Такий підхід дозволив визначити ключові фактори,

що впливають на ефективність залучення міжнародних фінансових ресурсів, та сформувані підґрунтя для розроблення механізмів їх мінімізації (с. 216–217).

У межах третього розділу обґрунтовано доцільність використання Державного аграрного реєстру як інструменту формування відкритого фінансового профілю агропромислових підприємств та налагодження взаємодії з міжнародними фінансовими інституціями. Визначено, що запропонована концепція використання Державного аграрного реєстру забезпечує прозорість і верифікацію даних між суб'єктами господарювання та потенційними інвесторами, кредиторами й донорами, що сприяє інтеграції агропромислових підприємств у міжнародні фінансові процеси та підвищенню довіри іноземних інвесторів до вітчизняного агропромислового сектору (с. 219–220).

Розроблена модель залучення фінансових ресурсів за допомогою Державного аграрного реєстру інтегрує функції акредитації підприємств, оцінювання їх фінансової стійкості та соціально-екологічної відповідальності, створюючи умови для розширення доступу до міжнародних грантів, інвестицій та кредитних ресурсів. Запропоновані критерії визначення рівня акредитації дозволяють реалізувати диференційований підхід до надання фінансової підтримки агропромисловим підприємствам залежно від рівня їх фінансової надійності, ефективності діяльності та відповідності міжнародним вимогам.

Відсутність (наявність) порушення академічної доброчесності. Дисертація та представлені наукові праці, у яких висвітлено основні наукові результати дисертаційного дослідження, не містять порушень принципів академічної доброчесності, зокрема академічного плагіату, самоплагіату, фабрикації та фальсифікації.

Дисертація оформлена відповідно до чинних нормативних вимог та встановлених стандартів щодо дотримання логічної структури й системності викладення матеріалу. Дисертація написана державною мовою, їй притаманні науковий та літературно коректний стиль викладення матеріалу. Текстова частина дисертації загалом позбавлена граматичних і орфографічних помилок та технічних недоліків. Таким чином, основні положення, висновки, пропозиції та рекомендації дисертації є логічно завершеними, внутрішньо узгодженими та достатньо аргументованими.

Повнота викладення основних результатів в опублікованих наукових працях. Основні положення виконаного Д. В. Суммаром дослідження опубліковано у 10 наукових працях, з яких 3 статті у наукових виданнях, включених до Переліку наукових фахових видань України, 2 статті у наукових виданнях інших держав, 5 тез наукових доповідей.

Таким чином, основні наукові положення, методичні розробки та результати, одержані у процесі проведення дисертаційного дослідження, були апробовані та отримали

схвальні відгуки під час проведення наукових заходів міжнародного та всеукраїнського рівнів.

Дискусійні положення та зауваження. Віддаючи належне науковій та практичній цінності дисертації Д. В. Суммара, яка виконана на достатньо високому науковому рівні, доцільно звернути увагу на окремі положення, які мають дискусійний характер та можуть бути предметом обговорення під час захисту.

1. Практичний і науковий інтерес викликає удосконалена автором структура механізму залучення фінансових ресурсів агропромислових підприємств, що ґрунтується на інтеграції цифрових і сталих практик фінансування та поєднанні внутрішніх, зовнішніх й інституційних джерел фінансового забезпечення з інструментами управління фінансовими ризиками (с. 192). Водночас дискусійним залишається питання практичного впровадження запропонованого інтегрованого підходу в діяльність агропромислових підприємств різних масштабів функціонування та рівня фінансової спроможності. Потребує додаткового обґрунтування також механізм взаємодії окремих джерел фінансування та інструментів управління ризиками у межах єдиної системи фінансового забезпечення. Доцільним було б більш детально висвітлити критерії оцінювання ефективності запропонованої структури механізму, а також можливості її практичного застосування для підвищення фінансової стійкості та інвестиційної привабливості агропромислових підприємств в умовах макроекономічної нестабільності.

2. Досить цікавим є запропонований автором методичний підхід до оцінки фінансового забезпечення агропромислових підприємств, який базується на комплексному поєднанні коефіцієнтного, ресурсного та ризик-орієнтованого аналізу із застосуванням інтегральної моделі оцінювання та сценарного підходу (с. 79). Водночас дискусійним залишається питання методичного обґрунтування формування системи взаємопов'язаних показників та визначення рівня їх впливу на підсумкові результати інтегральної оцінки. Потребує додаткового уточнення також механізм урахування впливу воєнних дій та зовнішніх економічних факторів у процесі побудови інтегральної моделі фінансового забезпечення. Доцільним було б більш детально обґрунтувати критерії вибору сценаріїв розвитку фінансового стану підприємств, а також практичні аспекти застосування запропонованого сценарного підходу при прийнятті управлінських рішень щодо підвищення фінансової стійкості агропромислових підприємств.

3. У дисертації автором запропоновано теоретико-методичне обґрунтування впливу сучасних економічних викликів на агропромисловий сектор України, що базується на багаторівневій систематизації факторів впливу з їх поділом на глобальні, національні, галузеві та підприємницькі (с. 106). Водночас дискусійним залишається питання чіткого

розмежування окремих груп факторів та визначення рівня їх пріоритетності у процесі оцінювання впливу на фінансову стійкість агропромислових підприємств. Потребує додаткового обґрунтування і практичний механізм застосування запропонованої систематизації при формуванні управлінських рішень та адаптаційних стратегій підприємств в умовах економічної нестабільності. Доцільним було б більш детально визначити критерії оцінювання сили впливу окремих факторів та їх взаємозв'язку із показниками фінансового забезпечення й ефективності функціонування агропромислових підприємств.

4. Наукову та прикладну цінність мають запропоновані автором підходи до оцінювання впливу агрегованих фінансових ресурсів на економічні результати функціонування агропромислового сектору шляхом побудови регресійної моделі, яка дозволяє прогнозувати вплив змін фінансових показників окремих підприємств на макроекономічні результати розвитку галузі у перспективних періодах (с. 170–175). Водночас дискусійним залишається питання достатності та репрезентативності використаних факторних показників у процесі моделювання, враховуючи складність і багатокомпонентність економічних процесів у агропромисловому секторі. Окремого додаткового обґрунтування потребує врахування впливу зовнішніх економічних, політичних та воєнних чинників на результати прогнозування. Доцільним було б більш детально розкрити методичні аспекти формування регресійної моделі, принципи відбору показників та можливості практичного використання отриманих результатів у системі державного регулювання, стратегічного планування та управління фінансовим забезпеченням розвитку агропромислового сектору.

5. Автором запропоновано концепцію використання Державного аграрного реєстру як інструменту залучення міжнародного фінансування підприємств агропромислового сектору шляхом формування відкритого фінансового профілю суб'єктів господарювання та їх акредитації відповідно до міжнародних вимог (с. 219). Водночас дискусійним залишається питання практичної реалізації запропонованої моделі, зокрема щодо механізмів забезпечення достовірності, захисту та верифікації фінансової інформації, яка міститиметься у системі. Водночас потребує додаткового обґрунтування і питання інтеграції запропонованого функціоналу Державного аграрного реєстру з міжнародними фінансовими інституціями та існуючими цифровими платформами фінансового моніторингу.

Зазначені дискусійні положення та побажання відображають власну наукову позицію офіційного опонента і не знижують загальної позитивної оцінки роботи.

Загальний висновок. Дисертація Суммара Дмитра Володимировича на тему: «Фінансове забезпечення розвитку агропромислових підприємств в умовах економічних викликів» є цілісною, завершеною, самостійно виконаною науковою працею, яка характеризується вагомою науковою новизною, має теоретичне та практичне значення

й вирішує важливе наукове завдання, що полягає в обґрунтуванні теоретико-методичних засад та розробленні практичних підходів до удосконалення механізмів фінансового забезпечення розвитку агропромислових підприємств в умовах економічної нестабільності, воєнних викликів і трансформації фінансово-економічного середовища.

Зважаючи на актуальність сформульованих і вирішених в дисертації завдань, отримані наукові висновки, теоретично обґрунтовані принципові положення, використання сучасних методів наукових досліджень та підтверджену практичну значущість можна стверджувати, що дисертація відповідає спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування» галузі знань 07 «Управління та адміністрування», вимогам наказу Міністерства освіти і науки України № 40 від 12 січня 2017 року «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» і Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 44 від 12 січня 2022 року (зі змінами), а її автор Суммар Дмитро Володимирович заслуговує на присудження ступеня доктора філософії зі спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування» галузі знань 07 «Управління та адміністрування».

Офіційний опонент директор навчально-наукового інституту природокористування та гуманітарних наук Національного університету «Чернігівська політехніка», доктор економічних наук, професор Максим ЗАБАШТАНСЬКИЙ